

Horváth Veronika

A MINERVA TÁRSASÁG TÖRTÉNETE

A szellemtörténet magyar kezdeményezőjének, sőt „atyjá”-nak nevezett Thienemann Tivadar munkásságának elemző vizsgálata tovább árnyalhatja a szellemtörténetre vonatkozó eddigi kutatási eredményeket.¹ A szellemtörténeti folyóiratként számontartott Minervára viszonylag sok hivatkozás történt a vizsgált korszakkal kapcsolatosan, de mivel a folyóiratot létrehozó Minerva Társaság történetét mindezekig homály fedi, hiányt pótló lehet a még fellelhető adatok összegyűjtése, közzététele. A Minerva Társaság története azért is figyelemre méltó, mert életre hívása és létezése különbözik a korszak egyéb társaságainak működésétől. A Társaság megalakulásáról, szervezeti szabályairól csak azokból a szerény számú megmaradt dokumentumokból van tudomásunk, melyek túléltek a történelem viharait és így megmenekedtek a pusztulástól.

A Minerva Társaság 1921-ben megalakult tudományos egyesület volt. Létrehozója, megszervezője Thienemann Tivadar irodalomtörténész és germanista, akinek szellemi tevékenysége majd oly meghatározó lesz a pécsi Erzsébet Tudományegyetem életére is.

A budapesti születésű Thienemann pályája szinte a kezdetektől a tudományos kutatások megszervezése jegyében folyt. A főváros második kerületi állami főreáliskolai középiskolai tanulmányok elvégzése után hat féléven át a budapesti, két féléven át a leipzig tudományegyetemen hallgatott nyelvészeti és irodalomtörténeti előadásokat. 1912-ben tanári vizsgát tett német és francia nyelvből, valamint irodalomból, majd doktori címet szerzett a budapesti tudományegyetemen germán filológiából, indogermán összehasonlító nyelvtanból, valamint francia nyelv- és irodalomból „summa cum laude” eredménnyel. Az 1912/13. tanévben már a berlini egyetemen találjuk, ahol a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ösztöndíjasaként hét féléven át folytat tanulmányokat. 1913-tól a háború kitöréséig Budapest VIII. kerületi főreáliskolájában német és francia nyelvet tanít. A háború kitörésekor katonai szolgálat után, az Isonzó mellől súlyos sebesülésekkel került haza, tartalékos hadnagyi rangban.

Ezt követően mint további harctéri szolgálatra alkalmatlan, a budapesti egyetemi modern filológiai szemináriumban működött. Tanári tevékenységében 1918. március 10-én történt változás, amikor a pécsi Erzsébet Tudományegyetemre hívták, ahol német nyelv- és irodalom tanárrá nevezték ki, s egyben megbízták a francia nyelv- és irodalom tanszékének ellátásával is. 1921. június 25-től nyilvános rendes tanári kinevezést kapott.²

Thienemann tehát készülődve a Pécssett folytatandó tudományos munkára, a budapesti Centrál Kávéházban hívja össze a kor jeles szakembereit egy társaság megalakítása céljából. Az alakuló ülés időpontja: 1921. május 12. – A Társaság legfőbb céljának a magyar szellemi élettörténet művelését jelölte meg. A Társaság vezetésére a következőket választották. Elnök: Gombocz Zoltán, alelnök: Hóman Bálint, titkár: Thienemann Tivadar.

A Minerva Társaság alapító tagjai közül Pauler Ákos, Kornis Gyula, Németh Gyula, Tolnai Vilmos,

¹ H. LUKÁCS Borbála, *Szellemtörténet és irodalomtudomány* Bp. 1971. LACKÓ Miklós, *A társadalomtudományok szerepe a magyar szellemi életben a két világháború között* in L. M. Szerep és mű Bp. 1981. 298–340. KOSÁRY Domokos, *Történészek és irányzatok: Emlékezés*, in Magyar Tudomány Bp. 1982. X. 727.

² Dr. VITÉZ SZABÓ Pál, *A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága*, Pécs, 1940. 945–949.

Horváth János, Zolnai Béla, Szeckfű Gyula, Huszti József, Melich János, Eckhart Ferenc, Lukinich Imre, Domanovszky Sándor, Budai László, Ereky István, Nagy József, Gragger Róbert, Eckhardt Sándor, Fest Sándor, Hekler Antal, Felvinczi Takács Zoltán, Gerevich Tibor és Gombocz Endre szerepe emelhető ki.³

Az alapszabályokat a magyar kir. belügyminiszter Bp. 1921. szeptember hó 3-án kelt 67127. számú rendeletével hagyta jóvá.

Az alapszabályok általában a társaságok életének szokásos „törvényeit” tartalmazzák. Betartásuk, illetve megtartásuk a társaságok fennmaradásának egyik leglényegesebb feltétele. A Minerva Társaság e tekintetben kivételnek számít a Társaság ugyanis nem rendezett felolvasásokat, nem segélyezett tanulmányutakat, nem tartott a folyóúgyek intézésére előadásokkal egybekötött időszaki összejöveteleket. A Minerva Társaság formális ülést soha nem tartott.⁴ Máté Károly a Társaság alapítására így emlékezik: „Ülés és szavazás nélkül lettem pénztáros, titkár stb. Thienemann a formáságokat általában elkerülte, ha lehetett.” A Társaság tagjai évente egyszer ugyan összegyűltek a következő év feladatainak megbeszélésére, de ezekről feljegyzések, titkári beszámolók vagy jelentések nem készültek. A Társaság tagjait főleg Thienemann toborozta a „tudomány barátai”⁵ köréből. A törzsgárda tagjai a pozsonyi Erzsébet Egyetem 1918 után Pestre költözött tanárai közül kerültek ki, illetve az Eötvös-kollégium köréből. 1926-tól Farkas Gyula töltötte be a titkári tiszteket, de szereplése névleges volt.

A Társaság legfőbb tevékenysége tulajdonképpen az alakuló ülésen tervbe vett folyóirat megindításával és különböző tudományos kiadványok megjelentetésével kapcsolatos. A Társaság ugyanis 1922-től Minerva címen folyóiratot indított, amely a Minerva Társaság hivatalos orgánuma volt. Az eredeti elgondolás szerint a Minerva évfolyamai 10–10 füzetből álltak volna, de már az I. évfolyam 1–3. száma, a 4–6. és 7–10. száma 2 füzetbe volt összevonva. A harmincas években, nevezetesen 1935-től csak két, három szám jelent meg. A sajtótörvény szerint viszont tíz számnak kellett évente megjelennie. Ez az oka annak, hogy időnként a Minerva füzetek összevont számozást kaptak megjelenésükkor. (A füzetekben közreadott doktori disszertációk számozásában még több a kihagyás, illetve az egyenetlenség.)

A Minerva c. folyóirat a Társaság célját, a „magyar szellemi élet történetének művelését” kívánta szolgálni. Az alakuló ülésen a folyóirat szerkesztésével Thienemann Tivadar és Horváth Jánost bízta meg. „Horváth János – akinek Thienemann tanítványa volt a középiskolában – az induló folyóiratnak a maga nevével súlyt és rangot adott. A szerkesztésben azonban nem sok része volt, az első év után ki is vált a szerkesztőségéből. Pesten maradt és átvette a Napkelet kritikai rovatának szerkesztését.”⁶

Az a tény, hogy a Minerva Társaságra és a folyóiraatra vonatkozó minden küldemény Thienemann Tivadar címére érkezett,⁷ azt igazolja, hogy lényegében Thienemann irányította mindent. A dokumentumok szerint a Társaság folyóiratát a Társaság tagjai egy tetszés szerinti összeg (minimum évi 60 korona) tagsági díj vagy egyszersmindenkori 2000 korona alapítványi díj fejében kapták. Azok, akik nem voltak tagjai a Társaságnak, továbbá könyvtárak, könyvkereskedők, testületek évi 200 korona előfizetési díjjal rendelhették meg a folyóiratot. (Egy füzet ára 60 korona volt.)

De hogyan lett a Minerva ún. „pécsi lap”?

Klebesberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter a pozsonyi egyetem új helyéül Pécsre jelölte ki. Az 1921. évi XXV. törvénycikk ismét egyetemi városi rangra emelte Pécsét, és így 1923-ban ünnepélyes keretek közt az új bölcsészkaron megkezdődött az oktató munka. Thienemann Tivadar az egyetemmé! Pécsre jött. Így került Pécsre 1923-ban a Minerva, hiszen ezt immár jobbára a pécsi egyetem bölcsészettudományi karán szerkesztették. A szervezés és szerkesztés munkáját szinte teljesen Thienemann végezte. A segédszerkesztői feladatokat 1924-től Máté Károly látta el. Bár Thienemann folyóirata szerzői gárdáját tekintve rendkívül széles kört képviselt, a leggyakrabban előforduló nevek

3 Minerva 1922. I. 1–3. sz. (Szerkesztői közlemény) 106–107.

4 MÁTÉ Károly szíves közlése alapján.

5 Minerva 1922. I. 1–3. sz. 106–107.

6 H. LUKÁCS Borbála, *Szellem-történet és irodalomtudomány* Bp. 1971. 53.

7 A címzés a dokumentumokon: Thienemann Tivadar Bp. I. Tigris u. 5. sz.

a pécsi egyetem tanárai közül valók. Többek között Halasy-Nagy József,⁸ Kornis Gyula, Tolnai Vilmos, Weszely Ödön. A folyóirat indulására így emlékezik dr. Máté Károly⁹: „A Minerva folyóirat első füzet 1922 első hónapjaiban jelent meg. Thienemann már 1921 őszén Pécsre utazott az egyetem elhelyezéséről tárgyaló egyik bizottság tagjaként és bizonyára már akkor megállapodott a Dunántúl Nyomdával, sőt átadhatta az első füzet kéziratát is. Én 1924. decemberében kaptam meg az áthelyezést Pécsre, akkor már a 3. évfolyam is befejeződött, de egységes különnyomat sorozat addig nem készült.”

Thienemann a Minerva I. évfolyamában¹⁰ foglalja össze a Minerva célját: „Nem akarunk új csapásokon járni, inkább folytatni kívánunk abbamaradt nagy kezdeményezéseket. Az idealizmusnak nagyobb és szilárdabb hagyományai vannak, az idealizmus elemibb erővel támadt fel az elmúlt évek illúzióinak szétfoszlása után, semhogy ma még külön igazolásra szorulna. Ma látjuk leginkább, jobban mint valaha, hogy a szellemi tényezőknek milyen döntő erejük van a történet irányításában. Utak indítjuk folyóiratunkat, bízva abban, hogy mennél inkább szellemi jelenségekben keressük a magyar múltnak képét, mennél mélyebben látunk be a magyar múlt ezer megnyilvánulásának szellemi alapföltételeibe, annál összetartóbbnak fogjuk érzni a történettudományok különböző, egymástól mindinkább elidegenülő ágait, annál inkább meg fogjuk látni az egyes csöppnyi adatban is a magyarság múltjának osztatlan történetét.”

Bár e helyütt nem lehet feladatunk a folyóirat elemzése, néhány megjegyzés mégis helyénvalónak tűnik. A folyóirat teljes tanulmányanyagának ismeretében elmondható, hogy bár a Minervában gyakori a szellemtörténeti orientációjú szerzők szerepeltetése (Koszó¹¹, Pukánszky¹², Turóczi¹³, sőt gyakran Thienemann¹⁴), megjelentek a folyóiratban más beállítottságú szerzők művei is. Ilyen pl. Hornyánszky Gyula¹⁵ *A történettudomány általános jellegéről* c. tanulmánya, amely a szellemtörténeti módszereket bírálta, vagy ilyenek voltak pl. a pozitivistá beállítottságú szociológiai tanulmányok¹⁶ is.

8 1933-ig Nagy József, csak ezután használja a Halasy-Nagy József nevet.

9 MÁTÉ Károly levele 1983. február 21. Kézirat.

10 THIENEMANN Tivadar, *A pozitívizmus és a magyar történettudományok*, in Minerva 1922. I. 1–3. sz. 28.

11 KOSZÓ János, *Fessler és a romantikus történetfilozófia*. Fessler Ignác Aurél, in Minerva 1922. I. 8–10. 305–316. KOSZÓ János, *A német tudomány köréből*. A német szellemtörténeti tudomány képviselőiről: Ernst Troetsch, Eduard Spranger stb., in Minerva 1923. II. 1–5. sz. 93–98.

12 PUKÁNSZKY Béla, *A magyar Hegel-vita*. Erdélyi János, Tarczay Lajos, Warga János, Taubner Ignác, Szeremlei Gábor, Márton István, Vecsey József, Hegel magyarországi követőiről; P. B., *Hegel és magyar közönsége* in Minerva 1932. XII. 1–4. sz. 3–21.

13 TURÓCZI-TROSTLER József, *Magyar cartesianusok* (Descartes magyar követőiről) in Minerva 1933. XII. 1–5. sz. 20–68.

14 THIENEMANN Tivadar, *A pozitívizmus és a magyar történettudományok*. (Bevezető tanulmány) in Minerva 1922. I. 1–3. sz. 1–28. *A filozófia föltámadása*, in Minerva 1922. I. 1–3. sz. 103–106. THIENEMANN Tivadar (HORVÁTH János) szerk., *Riedl Frigyes hagyatékából I. A magyar sors. Új magyar élet II. A háború III. Az emberiség jövője. IV. Nagy-Magyarország. A Nyugat délibábja V. Zsidókérdés*, in Minerva 1922. I. 4–7. sz. 109–142. *A német tudomány köréből*, in Minerva 1922. I. 4–7. sz. 251–256. *A Nyugat alkonya*. Oswald Spengler és a Spengler irodalom, in Minerva 1922. I. 8–10. sz. 342–361. *Faj-kérdés az irodalomban*. Jegyzetek a Petőfi irodalomhoz, in Minerva 1922. I. 8–10. sz. 361–364.

15 HORNYÁNSZKY Gyula, *A történettudomány általános jellegéről*, in Minerva 1924. III. 6–10. sz. 141–152.

16 HORVÁTH János, *Magyar irodalomismeret*, in Minerva 1922. II. 4–7. sz. 187–207. KERESZÉNYI Dezső, *Elvi kérdések a régi magyar irodalomban*, in Minerva 1923. II. 6–10. sz. 162–207. MÁTÉ Károly, *A magyar önéletrész kezdetei (1585–1750)*, in Minerva 1926. V. 1–5. sz. 120–166. *Uő.*, *Irodalomtörténetírásunk kialakulása*, in Minerva 1928. VII. 1–3. sz. 83–133. *Uő.*, *Sajtó és tudomány*, in Minerva 1929. VIII. 1–3. sz. 223–239. *Uő.*, *A könyv morfológiája*. Tanulmány a XVI–XVII. századi magyar irodalom történetéhez, in Minerva 1930. IX. 8–10. sz. 252–302.

A folyóirat jelentős munkatársai voltak a filozófusok közül a nagyhatású Pauler Ákos,¹⁷ Halasy-Nagy József,¹⁸ Kornis Gyula,¹⁹ Prohászky Lajos²⁰ stb. A Minervában gyakran feltűnő filozófiai írások a korszakban megnövekedett filozófiai fogékonyságot tükröznek. Ez jellemző volt tudományos és irodalmi téren, sőt a napi sajtóban is. Pauler Ákos írja: „Olyanok is érdeklődnek a világnézet nagy problémái iránt, kik régebben maguk is csodálkoztak volna, ha nekik ezt megjósolják. Sőt nemcsak az új bölcseleti művek találnak szorgalmas olvasóközönségre, de a régebben megjelent magyar filozófiai munkái is ugyiszólván valamennyien elkelnek. Mind több hirt kapunk vidékről, a közönség filozófiai tárgyú fölolvásokat kíván és ezeket látogatja legjobban. Egyetemi ifjúságunknak is csaknem kedvenc tanulmányává vált a bölcselet, az idevágó előadások a leglátogatottabbak közé tartoznak... Az első világháború előtti években a tudományos gondolkodás mintegy centrifugális erőttől hajtva a sokféle specializmus irányában haladt. Most – úgy látszik – az egymástól elkülönülő és önállóodásra törekvő szakdiszciplínák széthaladó utjaikon megfordulnak és keresik az egymással való találkozást minden tudomány egy közös gyökerében: a gondolkodás filozófiai elmélyülésében.”²¹

Filozófiai vonatkozásban a folyóirat három irányban orientálódott: foglalkozott a magyar múlt szellemtörténeti feldolgozásával²², kísérletet tett az „új magyar idealizmus”²³ megalapozására és teret adott a német filozófiai törekvéseknek.²⁴

A történészek közül Szekefű Gyula,²⁵ Hóman Bálint,²⁶ Balogh József,²⁷ Váczy Péter,²⁸ Ligeti Lajos²⁹ a legjelentősebbek a folyóirat munkatársi gárdájában.

H. Lukács Borbála a *Szellem-történet és irodalomtudomány* c. tanulmányában joggal nevezi a Minervát „a kor egyik legnagyobb hatású és színvonalban is jelentős folyóiratának”, hiszen tárgyköre

¹⁷ PAULER Ákos, *A szellem-történet kategóriái* in Minerva 1923. II. 1–5. sz. 1–10.

¹⁸ (HALASY)-NAGY József, *Taine és Riedl*, in Minerva 1922. I. 1–3. sz. 90–92. *Egyetem és idealizmus*, in Minerva 1923. II. 6–10. sz. 208–215. *A pozitívizmus kezdetei*, in Minerva 1926. V. 6–10. sz. 177–201. *Klebesberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*, in Minerva 1930. IX. 1–4. sz. 107–124. Uő., *Ravasz László: A lélek embere. Emlékezés Prohászka Ottokárra*, in Minerva 1931. X. 1–4. sz. 82–84. Uő., *Kornis Gyula: Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata*, in Minerva 1933. XII. 1–5. sz. 137–144. Uő., *Pauler Ákos (1876–1933)* Nekrológ és tanulmány, in Minerva 1933. XII. 6–10. sz. 149–177. Uő., *A fiatal Dilthey*, in Minerva 1934. XIII. 1–10. sz. 135–148. Uő., *Változó nemzedék – változó feladatok*. (Tanévnnyitó beszéd a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen. Az egyetem feladatai az értelmiség feladata), in Minerva 1935. XIV. 1–10. sz. 10–15.

¹⁹ KORNIS Gyula, *Új magyar filozófiai rendszer. Pauler Ákos filozófiája*, in Minerva 1922. I. 1–3. sz. 29–89.

²⁰ PROHÁSZKA Lajos, *Vallás és kultúra. Leopold Ziegler filozófiája* (1. rész) *Szellem-történet és kultúrkritika*. (2. rész) in Minerva 1928. VII. 1–3. sz. 1–53.

²¹ PAULER Ákos, *A szellem-történet kategóriái*, in Minerva 1923. II. 1–5. sz. 1–10.

²² THIENEMANN Tivadar, *A szabadgondolkodás első nyomai a magyar középkorban*, in Minerva 1922. I. 4–7. sz. 223–240. Uő., *Városi élet a magyar középkorban*, in Minerva 1923. II. 1–5. sz. 41–69. HALASY-NAGY József, *A pozitívizmus kezdetei*, in Minerva 1926. V. 6–10. sz. 177–201.

²³ PAULER Ákos, *A szellem-történet kategóriái*, in Minerva 1923. II. 1–5. sz. 1–10. (HALASY)-NAGY József, *Egyetem és idealizmus*, in Minerva 1923. II. 6–10. sz. 208–215.

²⁴ HALASY-NAGY József, *A fiatal Dilthey*, in Minerva 1934. XIII. 1–10. sz. 135–148.

²⁵ SZEKEFŰ Gyula, *Faji sajtáságaink a gazdaságtörténet világánál* (1. rész) *I. Probléma és fogalmak. II. A magyar borkivitel külső tényezői. III. Belső tényező: A termelő lelki alkata*. Az 1922. évi borkivitel és behozatal adatai, in Minerva 1922. I. 4–7. sz. 143–186. Uő., *Faji sajtáságaink a gazdaságtörténet világánál* (2. rész) *IV. Adatok a termelő lelki alkata ismeretéhez. A XIX. század első fele. Széchenyi és Wesselényi. Az abszolutizmus korában. Szemere Bertalan. A kiegyezési korszakban. V. Az eredmények*, in Minerva 1922. I. 8–10. sz. 270–304. SZEKEFŰ Gyula, *Gragger Róbert művelődésünk történetében*. in Minerva 1927. VI. 1–3. sz. 28–42.

²⁶ HÓMAN Bálint, *A magyar történetírás első korszaka*, in Minerva 1923. II. 1–5. sz. 11–40.

²⁷ BALOGH József, *Szent István politikai testamentuma* (1. rész) in Minerva 1930. IX. 5–7. sz. 129–164. *Szent István politikai testamentuma* (2. rész) in Minerva 1931. X. 1–4. sz. 39–51. *Szent István politikai testamentuma* (3. rész) in Minerva 1931. X. 5–10. sz. 106–114.

széles és a legkülönbözőbb tudományágak képviselője mutatható ki. Különösen az irodalomtörténet, a filozófia, a történelem, a nyelvtudomány és a stilisztika érdemel értékelő elemzést, bár a Minervában helyet kaptak különböző társadalomtudományi tanulmányok, sőt művészettörténeti és pedagógiai tárgyú írások is.³⁰

A Minerva tehát nem volt szakfolyóirat, bár „feltűnően nagy helyet foglalt el benne az irodalomtörténet” – mint H. Lukács Borbála is megállapítja tanulmányában. Az irodalomtörténeti tárgyú művek túlnyomó többsége a régebbi magyar irodalommal foglalkozott. A Minervában megjelent tanulmányok többsége általában a folyóirat programjának megfelelően a magyar szellemi élet történeti léteinek és jellemzőinek ábrázolását tekintette céljának, továbbá ennek a történeti felfogásnak elméleti megalapozását az egyes szaktudományok segítségével.

Az irodalomtörténeti tárgyú tanulmányok szerzői: Horváth János, Thienemann Tivadar, Tolnai Vilmos, Zolnai Béla, Eckhardt Sándor, Huszti József, Szerb Antal, Turóczi-Trostler József, Koszó János, Pukánszky Béla. A folyóirat tanulmányai feltűnően sokat foglalkoznak a romantika és a humanizmus irodalmának elvi kérdéseivel. Az előbbi Zolnai és Eckhardt írásai, az utóbbit Huszti József, Kardos Tibor, Balogh József, Faludi János tanulmányai vizsgálják. A Minerva legtöbbet vitatott írásai Horváth János: *Magyar irodalomismerete* és Thienemann: *Irodalomtörténeti alapfogalmak* c. írása, illetve Farkas Gyula: *Táj- és nemzedékszemlélet a magyar irodalomban*, valamint *Romános-romántos-romantikus* c. tanulmánya. Külön helyet foglalnak el a Minervában Szerb Antal irodalomtörténeti esszéi, illetve az esszék.³¹ mint a vizsgált kor jellemző műfaji produktumai.

A Minerva szerzői tehát mind műfaj, mind tárgyválasztásban rendkívül „széles kört” képviseltek, Ennek ellenére általában egységes elgondolás érvényesült felfogásukban, ami a folyóiratszerkesztők a lapkonceptióját tükrözi. Ez főleg az 1930-as évekig jellemző, később rendszertelenné válik, az utolsó füzetek pedig – amelyek jobbára a doktori disszertációkat közlik – már nem képesek tartani a kezdek színvonalát.

A Minerva Társaság a folyóiraton kívül kiadványsorozattal is jelentkezett. Ilyen volt a Tudományos Gyűjtemény, amely Minerva-Könyvtár néven a Minerva c. folyóirat könyvsorozataként jobbára tudományos-filozófiai tanulmányokat jelentetett meg.

„A könyvsorozat, melyet ezen a hagyományos régi címen megindítunk, méltóképpen folytatni igyekszik Kazinczy és Széchenyi korának legeredményesebb tudományos vállalkozását, mely ezen a címen jelent meg. Tudományos bevezetéseket és összefoglalásokat ad közre a szellemi és a természet-tudományok egész területéről a legjobb tudományos szakérők tollából oly munkákat bocsát ki,

²⁸ VÁCZY Péter, *A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon (1. rész)*, in Minerva 1932. XI. 5–7. sz. 100–145. *A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon (2. rész)*. in Minerva 1932. XI. 8–10. sz. 167–209.

²⁹ LIGETI Lajos, *A magyarság keleti kapcsolatai. Egy készülő szintézis alapelvei*, in Minerva 1932. XI. 5–7. sz. 49–71.

³⁰ A nyelvtudományt és a stilisztikát Klemm Antal és Zolnai Béla írásai képviselték. ZOLNAI Béla, *Nyelvtudomány és szellemtörténet*, in Minerva 1922. I. 1–3. sz. 93–103. *A látható nyelv*, in Minerva 1926. V. 1–5. sz. 18–71. Uő., *A nyelvi kifejezőség formái*, in Minerva 1927. VI. 1–3. sz. 59–83. Uő., *Körmondat tiráda*. Tanulmány a klasszikus és romantikus stílus kérdéséhez. in Minerva 1929. VIII. 1–3. sz. 92–116. Uő., *Magyar gondolatformák*, in Minerva 1939. XVIII. 1–10. sz. 3–31. KLEMM Antal, *A belső nyelvalak*, in Minerva 1925. IV. 103–114. Néhány művészettörténeti tárgyú írás: GEREVICH Tibor, *A régi magyar művészet európai helyzete*, in Minerva 1924. III. 1–5. sz. 88–122. ZOLNAI Béla, *Művészet és szellemtörténet*, in Minerva 1925. IV. 83–85. HORVÁTH Henrik, *Magyar romantikus festők Rómában*, in Minerva 1925. IV. 115–128. Pedagógiával foglalkozó cikkek: VÁRKONYI Hildebrand, *A Pedagógia a szellemi tudományok sorában*, in Minerva 1925. IV. 165–173. WESSELY Ödön, *Pedagógiai alapfogalmak változása*, in Minerva 1928. VII. 8–10. sz. 305–314.

³¹ SZERB Antal, *Költsey*, in Minerva 1926. V. 1–5. sz. 72–119. Uő., *Vörösmarty-tanulmányok (1. rész)*, in Minerva 1930. IX. 1–4. sz. 1–32. Uő., *Vörösmarty-tanulmányok (2. rész)*. in Minerva 1930. IX. 5–7. sz. 199–227. Uő., *Vörösmarty-tanulmányok (3. rész)* in Minerva 1930. IX. 8–10. sz. 303–320.

melyek a legmagasabb tudományos igények szemmel tartása mellett is közérthetőek, egyszerű, világos, szabatos és áttekinthetően tagolt előadásban tájékoztatnak minden művelt olvasót a tudomány egyes területén elért eredményéről. A könyvsorozat tekintettel van az egyetemi és főiskolai oktatás szükségleteire, s külön figyelmet fordít az egyetemes tudományosság magyar vonatkozású tanulmányaira. A gyűjtemény egyes kötetei gyors egymásutánban fognak megjelenni.”³²

Dr. Máté Károly szíves visszaemlékezéséből a következőket idézem: „Thienemann 1925-ben, az én disszertációmmal kezdte meg a Minerva Könyvtár egységes sorozatát. Az első számot utólag soroltuk be. Így kapta meg az 1. számot „elfogyott” jelzéssel Huszti: *Platonista törekvések Mátyás király udvarában* az 1924. évi II. évfolyamból 1925. évszámmal, valamint Thienemann: *Mohács és Erasmus* a 2. számot 1924. évszámmal ugyancsak a III. évfolyamból. A 3. szám Zolnai Béla: *Látható nyelv*, a 4. szám Becker és Szekfü: *Gragger-füzete*, az 5. szám Hóman Bálint dolgozata lett. Az én disszertációm (*A magyar önéletírás*) így kapta a 6. számot.

Ez a füzet eredetileg a Minerva 1926. évi V. évfolyamában szerepelt, de mint különnyomat a Bölcsészeti Kar sorozatának Specimina dissertationum... 2. száma, harmadikként mint a Minerva-Könyvtár 6. száma is megjelent. A „Specimina” is Thienemann ötlete volt... Egy részük már a pesti egyetem német intézetének doktori disszertációjaként jelent meg, tehát 1938–39-től kezdve, Thienemann 101. számmal a Minerva-Könyvtár külső formáját megtartva adta közre a dolgozatokat, amelyek általában mint a „szerző kiadása” jelentek meg. Elég lazán van azonban jelezve, hogy Péccsett vagy a pesti egyetemen készültek-e, ami közös csak az, hogy Thienemanné volt a téma gondolata. A Minerva-Könyvtár utolsó száma Kardos Tibor: *Az albertiek édenkertje* c. könyve volt.

A sorozat füzetei általában a folyóirat kékes-szürke fedelét kapták, a külső címlap fekete és piros nyomással. Belső címlap többnyire nem készült. 1926-ban indították meg a bölcsészeti kar disszertáció-sorozatát. Ez volt a Specimina dissertationum Facultatis Philosophicae Regiae Hungariae Universitatis Elisabethinae Quinqueeclesientis. Az utolsó füzetek száma már 160-on felül volt a kar Szegedre helyezésekor. Külön szerkesztőről nem tudok, lehet, hogy a mindenkori dékán volt a gazdája. A bölcsészeti kar intézetekben készült dolgozatokon kívül készültek, sőt társ-karok publikációi is helyet kaptak benne. A füzetekből 100 példányt kellett a karhoz leadni. A nyomdaköltség általában a szerzőt terhelte.”³³

A Thienemann által szorgalmazott disszertációk kinyomtatásának időpontja egybeesik azzal, hogy Thienemann az 1925/26. tanévben a pécsi Erzsébet Tudományegyetem dékánja. Ilyen minőségben tesz indítványt 1925-ben az első bölcsészeti ülésen a doktori disszertációk kinyomtatása tárgyában, amely a „régebbi állapotok” visszaállítását sürgeti. A „régebbi állapotok” a háború előtti időszakra utalás. amikor az egyetem vezetése kötelezővé tette a jelöltek számára a doktori értekezéseknek nyomtatásban való benyújtását. A bölcsészeti kar Thienemann indítványát – azzal az indoklással, hogy a megváltozott gazdasági körülmények hatására a nyomdai árakban ismét normális és állandó viszonyok alakultak ki – elfogadta. Thienemann igyekezett elgondolásának megnyerni a társ egyetemeket is. A gyakorlati megvalósításról a helybeli Dunántúli Egyetemi Könyvnyomda Részvénytársasággal kötött üzleti megállapodást, amelynek értelmében előnyös árak mellett történhetett a disszertációk szedése és nyomása.³⁴

Thienemann pécsi tevékenységével egyidőben, 1923-tól a Magyar Tudományos Akadémia classica-philológia bizottságának és a budapesti Philológiai Társaság választmányának megbízásából Förster Auréllal együtt az Egyetemes Philológiai Közönyt szerkesztette, de munkatársa lett a Révai Nagy Lexikonnak és a Helikon szerkesztőbizottságának is.

1927-től tagja volt a Baumgarten-alapítvány Tanácsadó Testületének is. Babitsnak írott köszönő levelében szerényen „érdemtelennek” tartja magát e kitüntetésre, arra, hogy a rendkívül szűkkörű testületnek tagja legyen, és attól tart, hogy tagsága „elégedetlenséget fog kiváltani írói körökben.”³⁵

³² A tudományos Gyűjtemény szerkesztőségének és kiadóhivatalának címe. Danubia Könyvkiadó Részvénytársaság Pécs, Munkácsy Mihály u. 9.

³³ Dr. Máté Károly levele 1983. febr. 21.

³⁴ Baranya Megyei Levéltár, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem anyaga.

³⁵ OSZK, Kézirattár. 66. 1806. 1–8. THIENEMANN Tivadar Babits Mihályhoz írott levelei Pécs, 1927. nov. 8.

A Tanácsadó testületi ülésekre rendszeresen eljár, annak tevékenységében aktívan részt vesz, annál is inkább, mivel ezidőtájt többnyire Pesten tartózkodik.³⁶

Így nyíltott lehetősége pl. arra is, hogy kérésére Szekfű Gyula segítségével a Baumgarten kuratórium Várkonyi Nándort szerény napidíjas állásában anyagilag támogassa.³⁷ Egy 1933-ban Babitsnak írott levelében³⁸ mégis arról értesíti az Alapítvány elnökét, hogy a Tanácsadó Testületben elfoglalt tagságáról le kell mondania, mivel mint panaszosan indokolja, – a „velejáró kötelességeknek má már csak nagyon hiányosan” tudna megfelelni. „Évek során át vidéken élve elvesztettem a személyes kapcsolatomat a magyar szépirodalom fiatalabb nemzedékével” – írja Babitsnak.

Thienemann, noha állandó kapcsolata van a fővárossal, Pécssett elszigetelten érzi magát és vár a megfelelő alkalomra, hogy Budapesten folytathassa tudományos munkáját. Ebben része van annak is, hogy a harmincas évektől a kedvezőtlen gazdasági viszonyok egyre fenyegetőbben éreztetik hatásukat, és a pénzügyi nehézségekkel évről-évre küzdő állami költségvetés mind kevesebb anyagi eszközt bocsát az egyetem rendelkezésére. „Ezek a nehézségek addig növekedtek, hogy részben a takarékosági szempontok, részben a kultúrpolitikai elgondolások felvetették a vidéki egyetemek egyikének beszüntetését vagy egyes karok összevonását. A nehézségekből eredő híresztelések zavarólag hatnak mind a tanári kar, mind a hallgatóság lelki nyugalmára, Pécs, sőt az egész Dunántúl közönségére.”³⁹ 1933-ban Hóman Bálint az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter a gazdasági helyzetre hivatkozva a vidéki egyetemek egy-egy karának szüneteltetését javasolta az országgyűlésen.⁴⁰ „Az állandó létbizonytalanság ellenére az egyetem lassan beépült a város és a Dunántúl életébe. 1931-ben kollégium épült, 1934-ben a jogi kar kapott új épületet és ugyanebben az évben Keszthelyen nyári egyetemet alapítottak.”⁴¹ A bölcsész- és orvoskari tanárok Pozsonyból és Budapestről jöttek, csupán a jogi kar tanárai között voltak kezdettől pécsiek. A bölcsészkar tanárainak nagy része továbbá sem telepedett le Pécssett, hanem Budapestről járt le tanítani. A város életébe így kevésbé kapcsolódtak be. Ettől az egyetem körüli „dicsfény” megnőtt, de nem hozta közel az intézményt a városhoz. Nem Pécssett alapították az egyetemet, az csak befogadta, és ez a körülmény sokáig elkülönítette a várostól.”⁴² Thienemann 1934. első felében Bleyer Jakob professzor halála után megvált Pécsstől, hogy átvegye a budapesti egyetem német tanszékének vezetését. Thienemann távozásával a pécsi Erzsébet Tudományegyetem kapcsolata a Minervával megszűnt. Helyette hozta létre az egyetem tanácsának kezdeményezésére és megbízásából 1935-ben Koltay-Kastner Jenő a Pannónia c. folyóiratot.

Thienemann a tanszéket elfoglalva Budapesten indította meg Pukánszky Bélával együtt az Irodalomtudományi Évkönyvet a tanszéken doktorálók értekezéseiből. Ezzel a Minerva Könyvtárról áttolódott a súlypont az Évkönyvre. A dolgozatok két, sőt egyes három címkiadásban is megjelentek. (1. A folyóiratban, 2. a Minerva Könyvtár számaként, 3. az Évkönyvben.)⁴³

A Minerva Társaság története a harmincas évek második felétől csak igen szerény számú dokumentum alapján rekonstruálható. A megsárgult jegyzőkönyvekből, a szokásos évi hatósági ellenőrzés során rögzített adatokból a taglétszámra vonatkozóan a következők találhatók: 1939-ben a tagok száma 25, 1940-ben szintén, 1941-ben 22, 1943-ban 22, 1944-ben 31. A pénztári maradvány 1943-ban 3057 pen-

³⁶ OSZK, Kézirattár. 66. 1806. 1–8. THIENEMANN Tivadar Batis Mihályhoz írott levele. Pécs, 1928. nov.

³⁷ OSZK, Kézirattár. 66. 1806. 1–8. THIENEMANN Tivadar Babits Mihályhoz írott levele. Pécs, 1929. márc. 18.

³⁸ OSZK, Kézirattár. 66. 1806. 1–8. THIENEMANN Tivadar levele Babits Mihályhoz. Balatonlelle, 1933. dec. 26.

³⁹ HUBER Kálmáné, *A Pannónia folyóirat története és repertórium*, in *Baranyai Helytörténet-írás 1979*. (A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve, Pécs, 1979. 307.)

⁴⁰ SZABÓ Pál Zoltán, *Pannónföld öt polgársága*. Pécs, 1935. 18.

⁴¹ 1934-ben Koltay-Kastner Jenő kezdeményezésére Keszthelyen nyári egyetemet alapítottak. Programja a Pannónia-kutatás volt.

⁴² HUBER Kálmáné, *A Pannónia folyóirat története és repertórium*, in *Baranyai Helytörténet-írás 1979*. 307.

⁴³ Dr. Máté Károly szíves közlése alapján.

gő.⁴⁴ Az 1947-ből fennmaradt jegyzőkönyvekből derült fény arra, hogy a Minerva Társaság már 1944-ben „az akkori közállapotok miatt nem működött.” Máté Károly, a Társaság titkárpénztárosa többször nyújtott be kérvényt a hatóságokhoz, amelyben a Társaság működésének szüneteltetését kéri. „A Minerva Társaság 1944 óta nem működött, részint a személyi vezetésben beállott átszervezési nehézségek, részint anyagi nehézségek miatt. Az elnök, Szekfű Gyula egyetemi tanár moszkvai követ lett, a folyóirat szerkesztője Thienemann Tivadar pedig Brüsszelben lett a magyar kulturális ügyek képviselője. A Társaság életét megszüntnek nem tekintjük, és bizonyos idő múlva terveink szerint az újállakulást meg tudjuk valósítani, ezért ideiglenes szüneteltetésre kérünk engedélyt.”⁴⁵

Máté Károly ismételt kérelme hasztalan volt, mert 1947-ben belügyminiszteri határozattal kimondták a Minerva Társaság feloszlását, elrendelték vagyontárgyainak leltárbevételét, pénzkészletének és iratainak megőrzését, továbbá a Társaság 38.688 számú postatakarékpénztári csekkszámlájának zárolását. A határozat indoklása szerint a lefolytatott előzetes vizsgálatokból megállapítható, hogy „az egyesület szünetelteti működését, a működés szüneteltetésére engedélyt nem kapott, és alapszabályszerű működés kifejtésére nem képes.”⁴⁶

Thienemann Tivadar, aki ezt a nagy vállalkozást életre keltette, brüsszeli megbízatása lejárta után nem tért haza Magyarországra.

Ha végezetül a Minerva Társaságról sommásan kívánunk szólni, ismét Thienemannról kell beszélni. Dr. Máté Károly így emlékezik: „a Minerva folyóirat megindítása mellett Thienemann buzgólkodásának másik jelentős eredménye a Danubia Könyvkiadó Részvénytársaság megalakítása. Célja a reklámozó program szerint „a modern tudományok népszerű ismertetése mellett az irodalom gyöngyszemeinek népszerűsítése. Igazgatósága az Erzsébet Tudományegyetem tanáraiból és Pécs közéleti kiválóságaiból állt. Felügyelőbizottságának magam is tagja voltam néhány évig, jöllehet nem volt részvényem...”⁴⁷ Thienemann egyébként egyénileg mozgatta a Minerva Társaság, a folyóirat és a Danubia Kiadó ügyeit.

Thienemann pénzt is tudott szerezni a Minerva költségeire. A folyóirat előfizetési díjainak és a Társaság tagjainak kezelését a Postatakarék folyószámlája tette könnyűvé. Ha esetleg mégis utalványon folyt be valami, ez a pénz a kézkiadások (portó, csomagolás stb.) fedezésére szolgált. A Társaság pénzkészletét a busapesti I. kr., később XI. kerületi eljárósága évente ellenőrizte és mindig rendben találta. A magánpénzeket nem szerepeltettük a könyvekben. Nem tudom, hogy intézte Thienemann a Danubia-ügyeit, mert a részvénytársaság működése szabályokhoz volt kötve és évente mérleget is kellett a törvényeséken bemutatni. Ezzel az ügyvel én soha nem foglalkoztam. A folyóirat szerkesztési ügyeit Thienemann maga intézte. Ugy tudom, mindent szóban tárgyalt meg, szerzővel írásbeli megállapodást nem kötött. Írói tiszteletdíjat általában nem fizetett a Minerva. Egyetlen kivétellel tudok: Halasy-Nagy József kapott 1–2 alkalommal honoráriumot.”⁴⁸

Hogyan értékelhető hát Thienemann és a Minerva a szellemtörténettel kapcsolatosan? Úgy, hogy a szellemtörténet gyűjtőfogalmába nem a szélsőséges, negatív jelentéssel sorolható be. A Dunántúli Pécsi Egyetem Könyvkiadó és Nyomda Rt., amellyel Thienemann kapcsolatban állott, már 1937-ben megtagadta a Magyarországi Vidéki Országos Egyesületének megrendelését a Deutscher Volksbote c. lap nyomásával kapcsolatosan, mert annak „szelleme nem egyeztethető össze a vallásos és nemzeti alapon álló Dunántúli szellemével... Ezért az Igazgatóság elhatározza, hogy a Deutscher Volksbote c. lap, valamint annak szorosan vett kiadványai nyomását többé nem vállalja.”⁴⁹

Thienemann sem vállalta a faji ideológiával való közösséget és a faszimustól mindvégig távol maradt. „A Minerva Társaság célja a magyar szellemi élet történetének művelése volt. Habár ezt általában „szellemtörténet” néven emlegették, Thienemann ezt az elnevezést nem kultiválta, s csak évek múltán használta a Minerva reklámozó szövegében. Többször említette, hogy a Minerva nem a német folyóirat (Vierteljahrsschrift für Geistesgeschichte) utánzása, hiszen egy évvel megelőzte!”⁵⁰

44 Fővárosi Levéltár. Jegyzőkönyv. Bp. 1944. jan. 18.

45 Ua. Bp. 1947. febr.

46 Ua. Bp. 1947. márc. 26.; Bp. 1947. máj. 29.

47 OSZK, Kézirattár. 66. 1677 A 1–12. Dr. MÁTÉ Károly önéletrajza

48 Dr. MÁTÉ Károly levele 1983. febr. 21.

49 Baranya Megyei Levéltár. Dunántúli Könyvkiadó és Nyomda R. T. anyaga. Jegyzőkönyvi kivonat. 1937. nov. 16.

50 Dr. MÁTÉ Károly levele 1983. febr. 21.